

MARTIN WIHODA

MOCENSKÝ ZÁPAS ČESKÉHO A POLSKÉHO STÁTU V 11. A 12. STOLETÍ

Anexe Moravy v závěru vlády knížete Oldřicha se dnes v kontextu vleklých a veskrze neúspěšných říšsko-polských válek jeví jako neobyčejně troufalý výboj, který jen šťastnou shodou okolností nevyústil v katastrofální porážku Přemyslovců. Ve skutečnosti však hladký přechod Moravy pod českou správu plně odpovídal aktuálnímu rozložení sil ve střední Evropě v závěru první čtvrtiny 11. století.

Budyšínský mír sice potvrdil piastovskou převahu v Lužici a Milsku, ale již v létě r. 1018 Boleslav Chrabrý podnikl velkou výpravu na Kyjevskou Rus a přestože i zde slavil značné úspěchy, rozsáhlá kampaň po jistou dobu vážala jádro polských sil na východě.¹ Nadto i dohoda s císařem Jindřichem II. snížila strategický význam Moravy v systému obrany piastovských držav proti říši a jestliže ještě na počátku 12. století Gallus Anonymus neopomenul zdůraznit obtížnou prostupnost pohraničního hvozdu na polsko-moravském pomezí,² pak Chrabrý snad ani nepomýšlel na důslednou obhajobu polských zájmů v jižním předpolí Moravské brány.

Oldřich nepochybně velmi pozorně sledoval vývoj situace v Polsku. Nicméně je přinejmenším sporné, zda dostupné informace vskutku odhalovaly piastovské záměry a především zda přesný rozbor středoevropských poměrů nepřesahoval možnosti českého knížete. Naopak mnohé naznačuje, že Oldřich získal Moravu časově omezeným a politicky izolovaným útokem a patrně také očekával Chrabrého odvetu, k níž ovšem nedošlo. Přesto a zcela v souladu s letitými zkušenostmi i nadále spatřoval hlavního soupeře v Polsku.³

¹ Gallus I, 7, MPH NS II, s. 21–25.

² Gallus II, 26, MPH NS II, s. 93: „...*Nam de parte Poloniae Moravia arduitate montium ac densitate silvarum adeo est obstrusa, quod et pacificis viatoribus (itineris) ac pedibus expeditis periculosa videntur ac per nimium onerosa...*“

³ Bohatou starší literaturu k česko-polským vztahům v první třetině 11. století do značné míry antikvovala K R Z E M I E Ň S K A, B.: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, ČsČH 18, 1970, s. 497–532; T Á Ž, *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha*

Křehkou rovnováhu sil na východní říšské hranici narušila až hluboká krize polské státnosti v třicátých letech 11. století. Dlouhodobé vypětí podlomilo vnitřní jednotu piastovské monarchie a již Měšek II. čelil všeobecnému rozvratu. Brzy po jeho smrti r. 1034 vypuklo lidové povstání provázené pohanskou reakcí a Měškův syn a nástupce Kazimír musel opustit zemi.⁴ „...Zpozorovan to, ve čtvrtém roce svého knížectví kníže Břetislav uznal za nejlepší, neodkládati naskytlou příležitost, jak by potýral své nepřátele a dokonce se pomstil za příkoří, jichž se kdysi kníže Měšek (sic!) dopustil na Čěších, a to co nejrychleji; a se svými se poradiv, rozhodl se na ně udeřiti...“⁵

Kosmův úvodní komentář k Břetislavovu tažení do Polska r. 1039 zřejmě vystihuje všechny podstatnější motivy českého vpádu. Příliš jednoznačný triumf však nebyl přijatelný pro říši. Snad ještě r. 1039 Kazimír s říšskou pomocí zahájil obnovu polského státu a římský král Jindřich III. osobně vedl vojenskou kampaň proti Břetislavovi.⁶ R. 1041 také dosáhl rozhodného vítězství, ale mírová jednání v Řezně vyzněla pro českého knížete nadmíru příznivě a Břetislav si i nadále podržel teritoriální zisky v Polsku.⁷

Teprve stručná zmínka altašských análů upozornila na posun česko-polské hranice a třebaže „*duas regiones*“ nejsou blíže určeny, z dalších souvislostí vyplývá, že Břetislav I. patrně od r. 1039 ovládal Vratislavsko a Opolsko v povodí řeky Odry.⁸ Rozlehlý zábor spolehlivě chránil severní přístupy na Moravu i do

(1012–1034), ČsČH 25, 1977, s. 246–272; T Á Ž , *Wann erfolgte der Anschluß Mährens an den böhmischen Staat?* Historica 19, 1980, s. 195–243; T Á Ž , *Břetislav I.*, Praha 1986, s. 61–119.

⁴ Gallus I, 17–18, MPH NS II, s. 40–41 a také KRZEMIEŃSKA, B.: *Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041)*, Rozpravy ČSAV 89, 1979, s. 7, pozn. 7.

⁵ Kosmas II, 2, MGH SRG, s. 83: „...*Quod animadvertens dux Bracizlaus quarto anno sui ducatus optimum fore ratus, ne differret ablatam occasionem calumpniandi suis inimicis, immo ulciscendi de illatus iniuriis, quas olim dux Mesco intulerat Boemiis, quantocius potuit, inuito consilio cum suis invadere statuit...*“

⁶ Srv. blíže PERLBACH, M.: *Die Kriege Heinrichs III. gegen Böhmen 1039–1041*, Forschungen zur deutschen Geschichte 10, 1870, s. 427–465 a KRZEMIEŃSKA, B.: *Boj knížete Břetislava I.*, s. 15–58.

⁷ Úspěšnou výpravu Břetislava I. do Polska r. 1039 pečlivě zaznamenal Kosmas II, 2–5, MGH SRG, s. 82–90 a z polské strany pak Gallus I, 19, MPH NS II, s. 42–44, nicméně české teritoriální zisky na úkor Piastovců zachytily pouze Annalas Altahenses maiores, MGH SRG, s. 28: „...*et nihil plus Bolanie vel ullius regalis provinciae sibimet submittere, nisi duas regiones, (!) quas ibi meruit suscipere...*“ Srv. také KRZEMIEŃSKA, B.: *Boj knížete Břetislava I.*, s. 59–66 a ŽEMLIČKA, J.: *Expanze, krize a obnova Čech v letech 935–1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě)*, ČČH 93, 1995, s. 205–222.

⁸ KRZEMIEŃSKA, B.: *Duas regiones altašských análů z roku 1041*, in: *Boj knížete Břetislava I.*, s. 67–70 sice po důkladném rozboru starší literatury usoudila, že se jedná o Holasicko a Vratislavsko ve Slezsku a jakkoliv shodný postoj zaujal ve znamenité monografii i ŽEMLIČKA, J.: *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997,

Čech, ovšem ani Kazimír se nehodlal Slezska vzdát a nedlouho před r. 1054 se mu také podařilo vytlačit české posádky.⁹ Plnou a bezpodmínečnou svrchovanost nad Slezskem však obnovit nedokázal. V květnu r. 1054 se v Quedlinburgu zavázal splácet roční tribut ve výši 500 hřiven stříbra a 30 hřiven zlata¹⁰ a v českých rukou zůstala rovněž malá enkláva na Holasicku.

Quedlinburská smlouva nepochybně reprezentovala obecně přijatelný kompromis, který dočasně neutralizoval vzájemné územní nároky a nadto odpovídal zájmům říšské diplomacie. A právě klíčová role Jindřicha III. v česko-polském sporu o Slezsko determinovala váhu sjednaného příměří, neboť mocenský poměr obou států nedoznal podstatnějších změn a bylo tedy jen otázkou času, kdy dojde k novému konfliktu letitých soupeřů.

*

První vážné neshody signalizuje již neúspěšný útok Boleslava II. Smělého, který na počátku své vlády, snad r. 1060, bezvýsledně obléhal Hradec u Opavy.¹¹ Likvidace skromného českého předpolí na Holasicku zjevně neuspokojovala mocenské ambice polského panovníka a v následujícím období se v centru jeho pozornosti ocitl ponižující poplatek. Drobné pohraniční srážky

s. 63, osobně se stále domnívám, že Holasicko a Vratislavsko představovaly naprosto nesusměřitelné správní jednotky a přihlédneme-li ještě k existenci preseky, která rozdělovala středověké Slezsko na Opolsko a Vratislavsko, pak je velmi nepravděpodobné, že by altašské anály nerespektovaly tradiční uspořádání více než exponovaného a tedy i obecně známého prostoru.

⁹ *Annales Altahenses maiores*, MGH SRG, s. 46–47: „...*Tum acussatur Kazemer dux Bolaniorum, quod vi sibi usurparit provinciam datam ab imperatore Boiemorum duci...*“

¹⁰ *Kosmas* II, 13, MGH SRG, s. 101: „...*Urbs Wratizlaw et alie civitates a duce Bracizlao reddite sunt Poloniis ea conditione, ut quam sibi et suis successoribus quingentas marcas argenti et XXX auri annuatim solverent...*“ a také *Annales Altahenses maiores*, MGH SRG, s. 50: „...*Pentecoste Quitilingunburch imperator celebravit, quo ad se ducem Boiemicum ac Bolanicum evocat eosque post longissimam disceptationem inter se pacatos domum remittit...*“

¹¹ *Gallus* I, 22, MPH NS II, s. 48: „...*Nam cum in principio sui regiminis et Polonis et Pomoranis imperaret, eorumque multitudinem ad castrum Gradec obsidendum innumerabilem congregaret, sue contumacie negligencie non solum castrum non habuit, verum etiam Bohemorum insidias vix evasit...*“ K R Z E M I E Ń S K A, B.: *Konala se roku 1060 polská výprava na Hradec u Opavy?* FHB 2, 1980, s. 77–119 ovšem zpochybnila tradiční dataci polské akce a nápaditým rozbořem středoevropských poměrů v druhé třetině 11. století dospěla k závěru, že Boleslav II. Smělý napadl české državy na Holasicku až v r. 1071. Nemohu se však ubránit dojmu, že B. Krzemieńska poněkud přecenila vliv boje o investituru na piastovskou zahraniční politiku a již jen proto respektují původní vročení polského vpádu k r. 1060. Srv. také G R U D Z I Ń S K I, T.: *Politika papieža Grzegorza VII wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej (1073–1080)*, Toruń 1959.

záhy přesáhly regionální rámec a v létě r. 1068 český kníže Vratislav II. připravil tažení do Slezska. Vnitrodynastické spory sice zastavily postup českých oddílů,¹² ovšem trvalé napětí vzbudilo pozornost římského krále Jindřicha IV. R. 1071 se pokusil zprostředkovat novou dohodu,¹³ ale pokračující útoky donutily krále svolat výpravu proti Polsku.¹⁴ Jindřichovy plány však zkrfžila nebezpečná vzpoura v Sasku a sporné záležitosti byly zřejmě urovnány diplomatickou cestou. Pozitivní obrat v česko-polských vztazích lze patrně spojit s vyhnáním Boleslava II. Smělého do Uher r. 1079, protože nový kníže Vladislav Heřman udržoval s Vratislavem II. přátelské kontakty.¹⁵

Politickou stabilitu středoevropského prostoru narušila až smrt českého krále Vratislava I. r. 1092. Vladislav Heřman snad pod vlivem palatina Šetěcha přestal odvádět pravidelný tribut a český kníže Břetislav II. naopak ochotně poskytoval azyl četným nespokojencům.¹⁶ Vzájemné provokace očividně směřovaly k ozbrojenému střetnutí. R. 1093 český kníže vyplenil levobřežní Slezsko až po Hlohov¹⁷ a nejspíš ve stejné době palatin Šetěch s Boleslavem III. Křivoústým

¹² Kosmas II, 22–23, MGH SRG, s. 114–115.

¹³ Lamperti Annales, MGH SRG, s. 131–132: „...*Inter ducem Polenorum et ducem Beheimorum infestissima dissensio erat. Propter quod eos rex in civitatem Misene autumnali tempore (září 1071) evocatos durius corripuit et, ut deinceps suis singuli terminis contenti essent nec se vicissim temerariis incursionibus lacesserent, sub obtentu regiae maiestatis precepit; alioquin se hostem et vindicem experturus foret, qui prior alteri arma intulisset...*“

¹⁴ Lamperti Annales, MGH SRG, s. 147: „...*Ubi satis adminiculatorum visum est, cunctis regni principibus expeditionem indixit in Polenos, id causae pretendens, quod Boemos contra vetitum suum bello impetissent et fines eorum ferro et igne infestassent...*“ Obdobnou situaci na česko-polském pomezí zachytil rovněž Gallus I, 24, MPH NS II, s. 49–50, nicméně jeho relace postrádá bližší časové i mocenské souvislosti a jen z kontextu následujících kapitol vyplývá, že k polsko-českému střetnutí došlo snad nedlouho před r. 1075.

¹⁵ K vyhnání Boleslava II. Smělého srv. blíže Gallus I, 27, MPH NS II, s. 52–53 a také GRUDZINSKI, T.: *Bolesław Szodry I*, Toruń 1953 a nověji TÝŽ: *Boleslaus the Bold and Bishop Stanislaus*, Warszawa 1985. Česko-polskou spolupráci v prvních letech panování Vladislava Heřmana potvrzuje opět Gallus II, 3, MPH NS II, s. 66–67: „...*Itemque de Bohemia tribus aciebus in auxilium evocatis, Pomoraniam invadit Wladislaus circa sancti sollempnia Michaelis...*“ Zajímavou glosu vělenil do své kroniky rovněž Kosmas II, 36, MGH SRG, s. 133: „...*Anno dominice incarnationis MLXXXV. VIII. kal. Ian. obiit Iuditha coniunx Wladizlai ducis Poloniorum, que fuit filia Wratizlai ducis Boemorum...*“

¹⁶ Kosmas III, 1, MGH SRG, s. 161–162 a Gallus II, 4, MPH NS II, s. 68–69. Politický profil osobnosti Břetislava II. nastlnila KRZEMIEŃSKA, B.: *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, ČsČH 35, 1987, s. 722–731.

¹⁷ Kosmas III, 1, MGH SRG, s. 161–162: „...*Quam utique anno dominice incarnationis MXCIII, sui vero ducatus primo, ita crebis incursionibus demolitus est, ut ex ista parte fluminis Odre a castro Recen usque ad urbem Glogov preter solum Nemci oppidum*

napadli severní Moravu.¹⁸ Válečné akce vcelku nic nevyřešily, ale vnitřní rozkol donutil Vladislava Heřmana k ústupkům.¹⁹

Úhrada dlužné částky tvořila podstatnou, nikoliv však jedinou část smlouvy. Polský panovník „...též odevzdal hrady, jež náleží ke kraji kladskému, svému synu Boleslavovi a rukou dáním a slibem věrnosti ho poručil knížeti Břetislavovi, aby poslouchaje svého ujce, v pokoji mohl držeti kraj od otce mu svěřený...“²⁰ Formální českou svrchovanost obratem nahradila přímá správa. R. 1096 Břetislav II. rozbořil piastovský hrad Bardo nad Nisou a východněji postavil novou pevnost Kamenec.²¹

Kladská kotlina výrazně posílila obranný systém českého státu a právě moravsko-slezské pomezí se na počátku 12. století proměnilo v dějiště vleklých bojů.²² R. 1103 český kníže Bořivoj II. s podporou olomouckého úředníka Svatopluka zpusťoval část Slezska a nešťastně se tak zapletl do nástupnických sporů

nullus habitaret hominum...“

18 Gallus II, 10, MPH NS II, s. 76: „...Sicut notum est, dux Wladislauus, senio gravis et etate, Setheo palatino comiti suum exercitum committebat, eumque pugnatorum vel terras hostium vastaturum deleggabat. Unde cum esset Morauiam invasurus, ivi cum eo puerulus solo nomine pugnaturus. Illa vice partem Morauie maximam destruxerunt, indeque predam multam et captivos adduxerunt, ac sine belli discrimine vel itineris redierunt.“

19 Srv. blíže Gallus II, 4–5 a 7–8, MPH NS II, s. 68–73 a 74–75. Chronologii událostí na počátku vlády Břetislava II. upřesnil NOVOTNÝ, V.: *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 366–368, pozn. 2.

20 Kosmas III, 1, MGH SRG, s. 162: „...idcirco civitates, que pertinent ad provinciam Kladzko nomine dictam, tradens filio suo Bolezlao committit eum per manus traditionem et fidei sponsonem duci Bracizlao quatenus obsequendo suo avunculo a patre sibi creditam cum pace possideret provinciam...“

21 Kosmas III, 4, MGH SRG, s. 164: „...Nam dux Bracizlaus eo tempore cum omni exercitu suo (!) in Polonia super ripam fluminis nomine Nizam castro eorum destructo nomine Brido longe inferius eiusdem fluvii similiter edificabat firmissimum castrum super altum scopulum, unde nomen traxit Kamenec...“

22 Česko-polské vztahy zjevně vyhrtila vnitrodynastická krize piastovské monarchie. R. 1099? padl dosud všemocný palatin Šetěch (Gallus II, 16, MPH NS II, s. 79–84 v této souvislosti upozorňuje na nebezpečí českého vpádu do Slezska, což ovšem NOVOTNÝ, V.: *České dějiny I.2.*, s. 395–396, pozn. 2 označil za pouhý výmysl) a kníže Vladislav Heřman musel postoupit svým synům větší část Polska. Rodových neshod dokonale využil kníže Břetislav II., který o vánocích r. 1099 jmenoval svého synovce Boleslava III. Křivoústého mečníkem a postoupil mu díl polského tributu. Zároveň tak originálním způsobem posílil český vliv na území Slezska a Malopolska (Kosmas III, 9, MGH SRG, s. 170: „...dux Bracizlaus in nativitate Domini Bolezlaum per sororem sibi propinquum invitat ad convivium, quod erat in urbe Satc dispositum, ubi in festo consentientibus omnibus comitibus Boemie factus est Bolezlaus ensifer avunculi sui. Quem post festum dux remittens ad propria dono dat sibi et constituit, quatenus ensifere dignitatis pro ministerio ex tributo, quod pater suus Wladizlaus solvebat...“). Srv. také GRUDZIŃSKI, T.: *Podziały dynastyczne monarchii Piastowskiej w końcu XI i początkach XII w.*, Zapiski Historyczne 36, 1971, s. 367–405.

v Polsku.²³ Následujícího roku polské vojsko vydrancovalo severní Moravu, ale na ústupu utrpělo krvavou porážku.²⁴ Ani opakovaný vpád pod vedením Boleslava III. Křivoústého neměl valný úspěch²⁵ a Svatopluk začal pomýšlet na svržení neschopného bratrance Bořivoje II.

Prvním krokem na cestě k českému vévodskému stolci bylo zformování účelové koalice. Svatopluk i zde prokázal mimořádnou obratnost a dosáhl téměř nemožného. Nejpozději r. 1105 uzavřel spojeneckou smlouvu s Boleslavem III. Křivoústým. Výměnou za slib, že obdrží všechny pohraniční hrady, se polský kníže zavázal k dočasnému vydržování části Svatoplukových stoupců a navíc sjednal uherskou pomoc.²⁶

Nesourodé společenství se rozpadlo již po dvou letech. Boleslav III. Křivoústý realisticky odhadl Svatoplukovy záměry a spokojil se s výrazně skromnější nabídkou dosud vládnoucího knížete Bořivoje II. Za cenu jediného hradu Kamence stáhl polské oddíly z Čech,²⁷ ale výměně panovníka přesto nezabránil. V květnu r. 1107 Svatopluk bez nesháně obsadil Prahu a samozřejmě se ani v nejmenším necítil vázán předchozí úmlouvou.

Na podzim r. 1107 Svatopluk napadl Slezsko a vynutil si krátké příměří.²⁸ Nedobrovolná přestávka ovšem prospěla především polské straně. Boleslav III. Křivoústý obnovil alianci s uherským králem Kolomanem a po stabilizaci vnitřních poměrů soustředil u českých hranic značné síly.²⁹ R. 1108 nejprve od-

²³ Kosmas III, 16, MGH SRG, s. 178–179 a Gallus II, 24, MPH NS II, s. 91.

²⁴ Gallus II, 25, MPH NS II, s. 92–93. Ž E M L I Č K A, J.: *Čechy v době knížecí*, s. 129 obrátil sled událostí a polský vpád na Moravu vyložil jako preventivní akci, která měla oslabit chystaný úder Bořivoje II. a Svatopluka. Nezvyklá interpretace zajímavým způsobem rozšířila stávající názorové spektrum, nicméně kronika Galla Anonyma vyniká více než skromnými chronologickými údaji a právě proto respektují starší závěry. Srv. např. NOVOTNÝ, V.: *České dějiny I.2.*, s. 417–419.

²⁵ Gallus II, 26, MPH NS II, s. 93.

²⁶ Kosmas III, 17, MGH SRG, s. 179–182 a také Gallus III, 16, MPH NS II, s. 142–143: „...Numquid non Boleslaus pro Svatopolc Prage ponendo cum rege Vngarorum Colummano Moraviam intravit, silvas Bohemie rege redeunte penetravit...Insuper etiam Boleslauus de Bohemia multos ad ipsum iam fugientes preocupaturos gratiam ipsum duces foro sperantes, et retinebat et pascebat, quia Svatopolc parvam terram, paucasque divitias tunc habebat...“. K osobnosti Boleslava III. Křivoústého srv. blíže M A L E C Z Y Ň - S K I, K.: *Boleslaw III Krzywousty*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975.

²⁷ Gallus II, 16, MPH NS II, s. 142–143: „...Nec sic inde remearet (tj. z Čech), nisi Boriuoy castrum Kamencz pro paccione sibi daret...“. Gallova datace k r. 1105 zjevně neodpovídá skutečnosti a zdá se, že Boleslav III. Křivoústý převzal pevnost Kamence až na jaře r. 1107.

²⁸ Gallus II, 36–37, MPH NS II, s. 105–107. Skutečný průběh událostí je ovšem velmi nejasný a jen koncentrace polských vojsk v okolí Kamence a Kozlí naznačuje, že Svatopluk zaútočil na horní Slezsko. Srv. také Gallus II, 34, MPH NS II, s. 103.

²⁹ Gallus II, 46, MPH NS II, s. 116: „...Erat enim inter regem Vngarorum Colmannum et ducem Polonie Boleslauum coniuratum, quod si regnum alterius imperator introiret, alter eorum interim Bohemiam prepediret...“

razil útok Moravanů na Kozlí a sám se zmocnil Ratiboře.³⁰ Povzbuzen příznivou situací pronikl až do východních Čech a v doprovodu vypuzeného knížete Bořivoje II. po tři dny pustošil krajinu kolem Hradce.³¹

Alarmující zprávy zastihly Svatopluka v ležení před Bratislavou. Bylo zjevné, že ani energický přesun do Čech nezvrátí polské vítězství a ještě v Uhrách se dohodl s římským králem Jindřichem V. na společné protiakci. Pečlivě připravená expedice však ztroskotala před Hlohovem, kde Svatopluk podlehl nečekanému atentátu.³²

Povážlivou řadu českých neúspěchů rozmnožila ještě porážka knížete Vladislava I. v bitvě u Trutiny r. 1110³³ a vypálení Kladska r. 1114,³⁴ nicméně všeobecná únava nutila obě strany k ústupkům. Konečně v červenci r. 1115 „...se sjeli kníže Vladislav, jeho bratr Soběslav a bratranec Ota při toku řeky Nisy s knížetem polským Boleslavem k umluvenému sjezdu, a davše i přijavše mezi sebou přísahy, potvrdili smlouvy míru. Druhého dne, vyměňivše si navzájem nesmírné dary, vrátili se veselí do svých domovů...“³⁵

Dvoudenní schůzka na řece Nise obnovila podmínky mírové koexistence českého a polského státu. Více důvodů ke spokojenosti měl Boleslav III. Křivoústý, který ovládl horní tok řeky Odry a výhodně položeným hradem Kamencem zablokoval české nástupiště v Kladsku. Kníže Vladislav I. sice uhájil toliko Hradec u Opavy, ovšem piastovská převaha v posledních letech zdlouhavého konfliktu viditelně oslabilu přemyslovské ambice a „status quo“ tedy představoval vcelku přijatelný výsledek.

Tradiční rivalita se opět projevila až na počátku druhé třetiny 12. století. Polská intervence v Uhrách r. 1132 ohrozila mocenskou stabilitu středoevropských poměrů a třebaže vládnoucí kníže Soběslav I. před nástupem na pražský stolec pravidelně nacházel útočiště u dvora Boleslava III. Křivoústého, neváhal porušit

30 Gallus II, 45, MPH NS II, s. 115–116.

31 Kosmas III, 22, MGH SRG, s. 188–190. Srv. také *Annales Gradicensis et Opatovicenses*, FRB II, s. 392 a Gallus II, 46, MPH NS II, s. 116.

32 Neúspěšné tažení pečlivě zachytil Gallus III, 2–16, MPH NS II, s. 129–143 a Kosmas III, 27, MGH SRG, s. 195–197. Srv. také *Annales Pegavienses et Bosovienses*, MGH SS XVI, s. 250–251. Širší mocenské souvislosti zpracoval W A A S, A.: *Heinrich V. Gestalt und Verhängnis des letzten salischen Kaisers*, München 1967.

33 Velmi podrobnou a zřejmě i přesnou relaci zanechal Kosmas III, 35–36, MGH SRG, s. 206–209 a především Gallus III, 20–23, MPH NS II, s. 145–153, který zdůraznil, že polské akci bezprostředně předcházela český pokus o vpád do Slezska (Gallus III, 19, MPH NS II, s. 144–145).

34 Kosmas III, 40, MGH SRG, s. 213.

35 Kosmas III, 41, MGH SRG, s. 213–214: „...Eiusdem anni mense Iulio dux Wladizlaus et fratres eius Otto et Zobezlau iuxta fluentia amnis Nizam cum duce Poloniorum Boleslau indictum conveniunt ad placitum atque inter se datis et acceptis sacramentis confirmant federa pacis. Altera autem die immensis muneribus mutuatim ad invicem oblati hylares ad proprios remeant lares...“

letité příměří a v říjnu r. 1132 vydrancoval „...celou stranu té krajiny, která se nazývá Slezsko...“³⁶

Také další české výpravy v letech 1133 a 1134 mířily do Slezska, ale s výjimkou hradu Kozlí patrně nedocházelo k obléhání polských pevností.³⁷ Válečné operace zřetelně sloužily jako nátlakový prostředek českého knížete a nevyklučovaly proto možnost rychlého sblížení. Základní dohoda byla zřejmě uzavřena již na říšském sjezdu v Merseburgu r. 1135 pod patronací císaře Lothara.³⁸ Normalizační snahy pak o dvě léta později završilo květnové setkání Soběslava I. s Boleslavem III. Křivoústým „...na hradě Kladsku, jenž stojí na pomezí českém a učinili tam smlouvu o mír...“³⁹

Lakonická poznámka soudobého analisty, který byl jinak obdivovatelem českého knížete Soběslava I., názorně dokumentuje skeptický postoj veřejného mínění k „staronovému“ paktu. Ostatně více než výmluvným svědectvím soudobých poměrů je aktivita samotného knížete Soběslava, který neprodleně po smrti Boleslava III. Křivoústého r. 1138 obnovil některé pevnosti v pohraničí.⁴⁰ Přesto se právě v Kladsku podařilo zajistit dostatečné předpoklady pro mírové soužití českého a polského státu. Hegemoniální nároky vystřídala korektní spolupráce, kterou nezměnil ani český podíl na Barbarossově tažení do Polska r. 1157, jakkoliv knížeti Vladislavovi II. nemohla ujít zjevná slabost vládnou-

36 Kanovník vyšehradský, FRB II, s. 216: „...Interea dux Sobieslaus...Poloniam cum exercitu suo XV Kal. Novembris intravit, totamque partem illius regionis, quae Slezsko vocatur, penitus igne consupsit...“ a Annales Gradicenses et Opatovicenses, FRB II, s. 395. Hlubší příčiny česko-polského nepřátelství nastínil Ž E M L I Č K A , J . : *Čechy v době knížecí*, s. 226–227, když upozornil na piastovské úspěchy v Pomoranech a zdůraznil úzké sepětí říšské a české zahraniční politiky. Srv. také K Ö S T E R , A . : *Die staatlichen Beziehungen der böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto dem Grossen bis Ottokar II.* Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte 114, Breslau 1912.

37 Kanovník vyšehradský, FRB II, s. 216–218 a přehledněji Annales Gradicenses et Opatovicenses, FRB II, s. 395: „...Anno 1133...Eodem anno Boemienses cum Moraviensibus quater Poloniam nemine resistente depulando invaserunt. Prefati vero Moravienses innata sibi probitate edificiiis urbis, que vulgo dicitur Kosli, exustis et funditis dirutis infinitam multitudinem utriusque sexus cum multis spoliis in captivitate duxerunt...“

38 Lotharovu náklonnost k českému knížeti s nezastíranou škodolibostí zdůraznil Kanovník vyšehradský, FRB II, s. 222–223. Objektivnější svědectví-reprezentuje Ottonis Frisingensis Chronicon VII, 19, MGH SRG, s. 336. Srv. dále N O V O T N Ý , V . : *České dějiny I.2.*, s. 635–637.

39 Kanovník vyšehradský, FRB II, s. 228: „...Princeps Sobieslaus et dux Boleslaus in castro Kladsko, quod est in confinio Bohemiae, in festo pentecosten convenerunt, ibique foedus pacis inierunt, quo peracto ad propria redierunt...“

40 Kanovník vyšehradský, FRB II, s. 229–230. Srv. také Ž E M L I Č K A , J . : *Čechy v době knížecí*, s. 229. K širším souvislostem pak G . L A B U D A : *Testament Boleslawa Krzywoustego*, in: *Opusculo C. Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959, s. 171–194.

cích Piastovců⁴¹ a teprve anexe Holasicka na počátku 80. let 12. století přechodně zvýšila napětí v česko-polských vztazích.⁴²

* * *

Posuzujeme-li vývoj na severním pomezí českého státu v 11. a 12. století, pak nelze přehlédnout nápadný rozpor mezi úsilím válčících stran a dosaženými výsledky. Vlekly a v zásadě i nesmyslný konflikt zaměštnával a vyčerpával vládnoucí elity obou států po řadu desetiletí, ačkoliv hraniční linie až na zanedbatelnou výjimku v podobě nepatrné enklávy na Holasicku respektovala přirozené bariéry a bylo by jistě nesmyslné, redukovat bezmála stoletý zápas na malicherný spor o nevelké, byť strategické předpolí v horním Slezsku.

Skutečné příčiny letitého nepřátelství lze nejspíš hledat již na samotném počátku 11. století, kdy se pod náporom Boleslava Chrabrého zhroutila říše prvních Přemyslovců a vědomí křivdy determinovalo zahraniční politiku obnoveného českého státu.⁴³ Jistou satisfakcí byla mimořádně úspěšná kampaň knížete Břetislava I. r. 1039, ovšem pád Hnězda, translace ostatků sv. Vojtěcha i dočasná ztráta Slezska vzbudily pocit bezpráví také na polské straně.⁴⁴

Oboustranné provokace se podařilo utlumit až v Quedlinburgu r. 1054. Pod záštitou, ale i v zájmu říšské diplomacie Břetislav I. uznal piastovskou svrchovanost nad Slezskem za roční plat 500 hřiven stříbra a 30 hřiven zlata. Subtilně formulovaný kompromis tak sice potvrdil polské vítězství, nicméně ponižující tribut se stal zdrojem nekonečných problémů a právě zde je asi nutno hledat kořeny zarputilého soupeření českého a polského státu. A přece právě quedinburský mír tvoří důležitý předěl v dějinách střední Evropy. Sjednané příměří uzavřelo epochu přímé teritoriální expanze a předznamenalo novou kvalitu česko-polských vztahů.

41 Vítězné tažení zaznamenal Vincencius, FRB II, s. 424–425 a také množství říšských pramenů, mezi nimiž vyniká Rahewin, III, 1–5, MGH SRG, s. 167–170. K dalším souvislostem srv. B R A U N E , H . : *Der Feldzug Friedrich Barbarossas gegen Polen (1157) in der Darstellung der deutschen, böhmischen und polnischen Quellen. Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen* 21, 1906, s. 43–63; H O L T Z M A N N , R . : *Über den Polenfeldzug Friedrich Barbarossas vom Jahr 1157 und die Bedrängung der schlesischen Herzogtümer*, ZVGS 56, 1922, s. 42–55; G O T T S C H A L K , J . : *Vertreibung und Heimkehr 1146–1163. Eine Wende in der Geschichte Schlesiens*, Würzburg 1965; Z I E N T A R A , B . : *Bolesław Wysoki – tułacz, repatriant, malkontent. Przyczynek do dziejów politycznych Polski XII wieku*, PH 62, 1971, s. 367–394.

42 Srv. blíže W I H O D A , M . : *Přemyslovská expanze v horním Slezsku a vznik holasické provincie*, AHM C – 3, 1997, v tisku.

43 Zcela jednoznačný výklad podal K o s m a s II, 2, MGH SRG, s. 83 a dále Ž E M L I Č K A , J . : *Expanze*, s. 205–222.

44 Srv. např. G a l l u s I, 17–18, MPH NS II, s. 40–42 a nedocenenou úvahu B. Krzemieński: K R Z E M I E Ń S K A , B . : *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*, in: *Tisíc let česko-polské vzájemnosti* 1, Opava 1966, s. 53–70.

Česko-polský zápas o Slezsko v letech 1039–1137 nepochybně stojí ve stínu jiných, výše ceněných událostí.⁴⁵ Přesto se však domnívám, že si jediná „stoletá válka“ středoevropského prostoru zaslouží soustavnější pozornost. Již jen pro politický rozměr konfliktu, v němž se prolínaly a střetávaly zájmy české, polské, říšské i uherské a který postupně vyústil v relativně kompaktní a vyvážený systém střední Evropy vrcholného středověku.

Seznam zkratk

AHM	Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis
ČsČH	Československý časopis historický
FHB	Folia Historica Bohemica
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
MGH SRG	Monumenta Germaniae Historica Scriptorum rerum Germanicarum
SS	Scriptores
MPH NS	Monumenta Poloniae Historica Nova series
PH	Przegląd historyczny
ZVGS	Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens

DER MACHTKAMPF DES BÖHMISCHEN UND POLNISCHEN STAATES IM 11. UND 12. JAHRHUNDERT

Die vorliegende Studie befaßt sich mit einer Analyse der Kriege, die der böhmische Staat mit den polnischen Piasten in den Jahren 1039–1137 führte. Es handelt sich nicht um eine bloße fotografische Schilderung der kriegerischen Ereignisse, sondern es geht eher um eine Ermittlung, weshalb und unter welchen Umständen Böhmen mit dem polnischen Staat in Konflikt geriet und zu welchen Veränderungen dies in der Beziehung zwischen den Přemysliden und Piasten führte.

Der Autor ist jedoch der Meinung, daß der wahre Grund für den kriegerischen Konflikt mit den Piasten ist der erfolgreiche Aufschwung des polnischen Staates unter Boleslav I. Erst die Krise in den dreißiger Jahren des 11. Jahrhunderts und die Schmälerung der Bedeutung Ungarns nach dem Tode Stephans I. boten Böhmen eine große Chance, destabilisierten allerdings zugleich den von der Reichspolitik in Mitteleuropa sehr nachdrücklich aufrechterhaltenen Status eines gewissen ideellen Kräftegleichgewichtes, das dem Reich stets die Möglichkeit zu Eingreifen in die Entwicklung jenseits der Ostgrenze des Imperiums verschaffte.

Im Mai 1054 zwang Kaiser Heinrich III. die bisher gegeneinander kämpfenden Fürsten (der polnische Kasimir I. und der böhmische Bretislav I.) zur Reise nach Quedlinburg, wo eine allgemeine Vereinbarung erfolgen sollte. Das Urteil bestätigte polnische Eroberungen in Schlesien, aber Piasten sollten zugleich den böhmischen Herrschern das Entgelt bezahlen. Regelmäßiger

⁴⁵ Úlohu Slezska v česko-polském soupeření přehledně nastínil G R A W E R T – M A Y , G . v o n : *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens zu Polen, Böhmen und dem Reich während des Mittelalters (Anfang des 10. Jahrhunderts bis 1526)*, Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, Neue Folge 15, Aalen 1971.

Tribut verschlechterte deutlich politische Kontakte zwischen den Piasten und Přemysliden und bald brach der offene militärische Konflikt. Lange Auseinandersetzungen (1060?–1115/1137) verwüsteten ganz Schlesien und große Teile von Nordmähren und Ostböhmen. Erst im Mai 1137 kamen auf der Burg Glatz der polnische Fürst Boleslav III. Schiefmund und der böhmische Sobieslav I. zusammen und gerade diese Verhandlung stellte eine langfristige Entscheidung für die politische Lage in Mitteleuropa dar. Erniedrigende Abgabe wurde aufgehoben und Schlesien mit einer Ausnahme (Grätz an der Mohra) der Macht der polnischen Piasten untergeordnet ist.

